

ЕКОНОМІКА

УДК 635.21:631.15

Л. Л. ПИЛЬТЯЙ, завідувач лабораторії
науково-економічних досліджень

І. І. СТУДЗІНСЬКА, О. В. САВЧУК, молодші наукові
співробітники

Інститут картоплярства НААН

ЕКОНОМІКА ВИРОБНИЦТВА КАРТОПЛІ В ГОСПОДАРСТВАХ РІЗНИХ ФОРМ ВЛАСНОСТІ

Наведено показники щодо економічної ефективності виробництва картоплі в господарствах різних форм власності на Поліссі, в Лісостепу та південному регіоні. Проаналізовано основні канали реалізації картоплі. Підкреслено значення високотоварного виробництва з використанням високопродуктивного насіннєвого матеріалу щодо здійснення рентабельного картоплярства. Охарактеризовано особливості ринку картоплі в Україні в сучасних умовах сільськогосподарського виробництва.

Ключові слова: картопля, сільськогосподарські підприємства, господарства населення, насіннєвий матеріал, урожайність, ринок картоплі, економічна ефективність

Відомо, що картопля є багатим на вуглеводи продуктом харчування, а також однією з найважливіших сільськогосподарських культур, що вирощуються у світі.

Україна входить до числа світових лідерів за обсягами виробництва картоплі. За 2006–2010 рр. валовий збір цієї культури в середньому становив 19,2 млн т. Проте її урожайність залишається ще низькою – 13,2–13,9 т/га.

© Л.Л. Пильтяй, І.І. Студзінська, О.В. Савчук, 2011
Картоплярство. 2011. Вип. 40

Значною мірою це пов'язано з концентрацією картоплярства на дрібних ділянках та використанням низькопродуктивних садивних бульб.

У 2009 р. із загальної площі під картоплею 1412 тис. га 98,2% (1386 тис. га) знаходилось в господарствах населення та 1,8% (26 тис. га) – в сільськогосподарських підприємствах [1].

Виробництво картоплі в особистих селянських господарствах – низькотоварне і здійснюється в основному для задоволення власних потреб, а лишки реалізуються на стихійних ринках. За таких обставин у країні майже виключена можливість регулювати обсяги виробництва картоплі та впливати на ринкові ціни на неї.

Недостатньо вирощується також насінневої картоплі високих категорій. Так щорічне виробництво еліти у 2006–2010 рр. становило 8–11 тис. т [2].

У свою чергу формування ринкової економіки в аграрному секторі потребує невідкладного і надійного механізму створення ринку комерційно привабливих сортів.

Залишається також низькою економічна ефективність виробництва картоплі, яка в сільськогосподарських підприємствах в останні роки становить 7,9–24,7% [3].

Тобто актуальними в сучасному картоплярстві є дослідження, спрямовані на визначення напрямів підвищення рентабельності галузі та заходів, спрямованих на формування ринку картоплі.

Мета досліджень – визначення економічної ефективності картоплярства за різних обсягів виробництва та шляхів, спрямованих на формування ринку картоплі.

Об'єкт досліджень. Процес виробництва картоплі в господарствах різних форм власності та формування ринку її реалізації.

Матеріал і методи. Дані статистичної та бухгалтерської звітності й періодичних видань щодо виробництва картоплі за великотоварного та низькотоварного виробництва, зокрема в насінницьких господарствах. Під час проведення досліджень

використовувались статистико-економічні, розрахунково-конструктивні методи.

Результати досліджень. Установлено, що існуюча структура виробництва картоплі на рівні натурального господарства не дає змоги застосовувати передові технології вирощування та необхідні насінницькі заходи, насамперед сортооновлення і сортозаміну, що призводить до інтенсивної втрати продуктивних якостей насіннєвого матеріалу і, як наслідок, отримувати стабільно високі врожаї (табл. 1).

Таблиця 1. Виробництво картоплі за категоріями господарств в Україні за 2006–2009 рр.

Показник	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
<i>Площа насаджень, тис. га</i>				
Усі категорії господарств	1462	1453	1409	1412
Сільськогосподарські підприємства	16,4	21,6	23,3	26,0
Господарства населення	1445	1432	1386	1386
<i>Валовий збір, тис. т</i>				
Усі категорії господарств	19467	19102	19545	19666
Сільськогосподарські підприємства	275	388,5	437	518
Господарства населення	19192	18713	19109	19148
<i>Урожайність, т /га</i>				
Усі категорії господарств	13,3	13,1	13,9	13,9
Сільськогосподарські підприємства	16,8	17,9	18,7	19,9
Господарства населення	13,3	13,1	13,8	13,8

Поряд із цим варто підкреслити позитивні тенденції розвитку картоплярства, а саме зростання обсягів великотоварного виробництва.

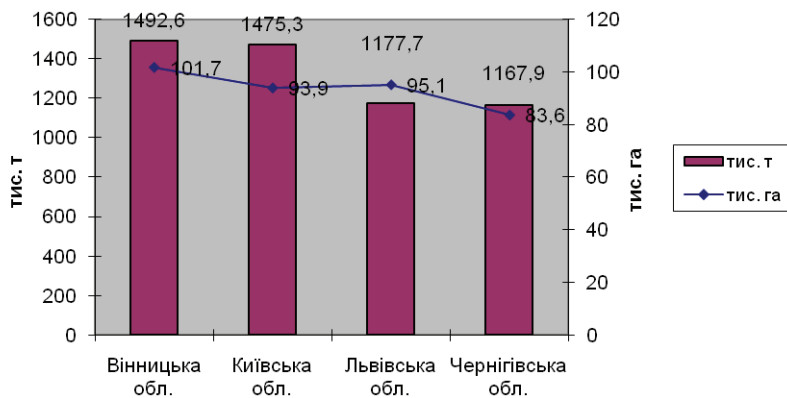
Так за загальної площі під картоплею у 2009 р. 1412 тис. га у сільськогосподарських господарствах за великотоварного виробництва вона займала 26 тис. га, що становило 1,8% загального обсягу площ. Порівняно з 2006 р. цей показник збільшився на 9,6 тис. га.

Сільськогосподарські підприємства досягли кращих показників урожайності порівняно з господарствами населення і вийшли на рівень 19,9 т/га, що на 44,1% більше рівня господарств населення та на 43% вище, ніж по всіх категоріях господарств.

Частка валового збору в сільськогосподарських підприємствах за цей період також зросла від 1,4 до 2,6%.

Однак основний обсяг валового виробництва продукції припадає на господарства населення. За 2006–2009 рр. він становив 18713–19192 тис. т, або 97,4–98,6%.

За даними Держкомстату, у 2010 р. в Україні картопля вирощувалась на площі 1,4 млн га. З них найбільше у Вінницькій області – 101,7 тис. га, Львівській – 95,1, Київській – 93,9 і Чернігівській – 83,6 тис. га з валовим збором відповідно 1492,6; 1475,3; 1177,7 і 1167,9 тис. т (рисунок).

Площа і валовий збір картоплі

За валовим виробництвом картоплі в 2009 р. – 19666 тис. т та площею насаджень – 1412 тис. га Україна входила до п'ятірки найбільших виробників картоплі в світі. Проте врожайність на даний період залишається ще досить низькою – 13,9 т/га, що на 2,8 т/га менше від світового рівня – 16,7 т/га.

Одним із основних чинників такої урожайності є неефективне використання сортових ресурсів шляхом сортозаміни та сортооновлення на присадибних ділянках, де вирощується основна маса товарної картоплі, а також у більшості агропідприємств.

Характерною особливістю ринку картоплі в Україні є також зменшення його ємності внаслідок зниження купівельної спроможності населення, нестабільність попиту і пропозиції, подорожчання виробництва. Створення ринку насінневої картоплі гальмується високим рівнем самозабезпечення садивним матеріалом власного виробництва населення.

Так у системі збуту картоплі сільськогосподарськими підприємствами основну частину становить реалізація поза межами гуртового ринку збуту. Приміром, у 2007 р. 40,2% картоплі реалізувалося поза межами оптового ринку, а в 2009 р. цей показник становив 79,5%. Реалізаційні ціни по інших каналах також були більшими за гуртового збуту — відповідно 1049,1 і 1316,7 грн /т. Водночас на ринок потрапляло лише від 12,3 до 18,8% усієї реалізованої продукції.

Кількість реалізованої продукції по Україні зростала від 110,9 у 2006 р. до 306,3 тис. т у 2009 р., що становило 176,2%. Ціна за 1 т реалізованої продукції збільшилась на 23,7%, відповідно від 1049,4 до 1298,6 грн за 1 т.

За досліджуваний період спостерігається збільшення продажу на ринку від 20,9 тис. т у 2006 р. до 37,7 тис. т у 2009 р. Але основна кількість продукції реалізовувалась по інших каналах з більш вигідними умовами, де було продано 243,3 тис. т у 2009 р., що на 231,2% більше, ніж у 2006 р. (табл. 2).

Таблиця 2. Основні канали реалізації картоплі сільськогосподарськими підприємствами України

Канали реалізації	2006 р.		2007 р.		2008 р.		2009 р.	
	Ціна, грн	К-сть, тис. т	Ціна, грн	К-сть, тис. т	Ціна, грн	К-сть, тис. т	Ціна, грн	К-сть, тис. т
По Україні	1049,4	110,9	1027,1	160,8	1131,5	238,2	1298,6	306,3
У т.ч.:								
заготівельними організаціями і переробними підприємствами	720,2	12,9	899,5	22,0	1059	27,9	1105,3	21,3
на ринку населенню в рахунок оплати праці	1264,1	20,9	1056,5	21,5	1104,4	39,3	1293,8	37,7
по інших каналах пайовикам у рахунок плати за землю	994,6	3,1	1062,5	3,5	1336,1	4,9	1243,5	3,4
	1386,8	73,5	1049,1	64,6	1174,8	165,0	1316,7	243,4
	1227,6	0,5	1213,5	0,3	1137,7	1,1	1471,5	0,5

Основним причинами такого стану є низький платоспроможний попит господарів-виробників картоплі, недостатні обсяги виробництва високорепродукційного насіння реєстрованих сортів, відсутність надійного механізму збуту насінневого матеріалу, руйнування зв'язків між його виробниками і споживачами.

Водночас використання високопродуктивного насінневого матеріалу забезпечує одержання стабільно високих урожаїв картоплі і, як наслідок, високу рентабельність картоплярства. Так у дослідному господарстві «Державне підприємство «Артеміда» Калинівського району Вінницької області за останні два роки врожайність картоплі становила 22,3 і 26,3 т/га (табл. 3), а валове виробництво продукції — відповідно 1601,5 і 1182,9 т за собівартості реалізованої продукції в 2009 р. — 984 тис. грн, у 2010 р. — 691 тис. грн. Збільшення за останній рік реалізаційної ціни на картоплю до рівня 2,04 грн за 1 кг, а також зменшення затрат на її виробництво сприяли зростанню прибутку до 246 тис. грн та підвищенню рівня рентабельності до 35,6 %.

Таблиця 3. Виробництво та реалізація картоплі господарствами різних форм власності в 2006–2010 рр.

Показники	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
<i>Державне підприємство «Дослідне господарство «Артеміда» Вінницької обл.</i>					
Площа, га	50	72	79	72	45
Валовий збір, т	1279	1490,8	1130,8	1601,5	1182,9
Урожайність, т/га	25,5	20,7	14,3	22,2	26,3
Реалізовано, т	484	613,7	380,4	816,7	458,3
Ціна, грн/т	1225	1143,9	1632,5	1431,4	2044,5
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн	487	671	566	984	691
Прибуток	106	31	55	185	246
Рентабельність, %	21,8	4,6	9,7	18,8	35,6
<i>СВК НВП «Росія» Макарівського р-ну Київської обл.</i>					
Площа, га	57	60	92	60	61
Валовий збір, т	718	1170	1242	1380	1415
Урожайність, т/га	12,6	19,5	13,5	23,0	23,2
Реалізовано, т	179	381	565	754	650
Ціна, грн/т	1910	1080	1870	1420	1900
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн	217	286	473	392	424
Прибуток, тис. грн	125	126	584	678	811
Рентабельність, %	58	44	123	173	191
<i>Фермерське господарство «Чернохатове» Миколаївської обл.</i>					
Площа, га	25	32	28	30	24
Валовий збір, т	580	918,4	845,6	720	273,6
Урожайність, т/га	23,2	28,7	30,2	24,0	11,4
Реалізовано, т	328	556	424	380	141
Ціна, грн/т	2770	3000	3120	2510	2750
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн	751,2	1546,9	1028,9	775,2	337,8
Прибуток, тис. грн	157,4	121,1	293,9	178,6	50,0
Рентабельність, %	20,9	7,8	28,6	23,0	14,8

Щорічне збільшення валового збору картоплі при зростанні врожайності від 12,6 т/га у 2006 р. до 23,2 т/га у 2010 р. з площі відповідно 57 і 61 га спостерігається у селянсько-

виробничому кооперативі НВП «Росія» Макарівського району Київської області. Так у 2010 р. збільшення врожайності й валового збору картоплі дало змогу отримати досить високі показники – прибуток у розмірі 811 тис. грн та підвищення рівня рентабельності до 191%. У 2006 р. ці показники становили відповідно 125 тис. грн і 58%.

Вагомий внесок до збільшення валового збору картоплі від 273,6 до 918,4 т за п'ять років спостерігається також у фермерському господарстві «Чернохатове» Миколаївської області з площі 24–32 га при врожайності 11,4–30,2 т/га. Не зважаючи на несприятливу ситуацію, що склалася, ФГ «Чернохатове» отримало прибуток у розмірі 50 тис. грн завдяки високій реалізаційній ціні – 2750 грн /т та зменшенню витрат на виробництво продукції до рівня 337,8 тис. грн.

Висновок. Важливим чинником рентабельності картоплярства є великотоварне виробництво з використанням високопродуктивної насінневої картоплі.

Великотоварне виробництво є суттєвим чинником формування гуртового ринку та його використання для реалізації картоплі.

Перспективи подальших досліджень. Спрямування досліджень щодо значення сорту у формуванні ринку та його ефективності.

1. *Бондарчук, А.А.* Наукові основи насінництва картоплі в Україні: монографія/ А.А. Бондарчук. – Біла Церква, 2010. – 400 с.

2. *Бондарчук, А.А.* Сортові ресурси та сучасний стан картоплярства в Україні/ А.А. Бондарчук // Картоплярство України. – 2010. – № 3–4 (20–21). – С. 22–28.

3. *Інформаційний лист.* Розвиток картоплярства в Україні (статистичні показники). – Немішаєве, 2010 – 20 с.